

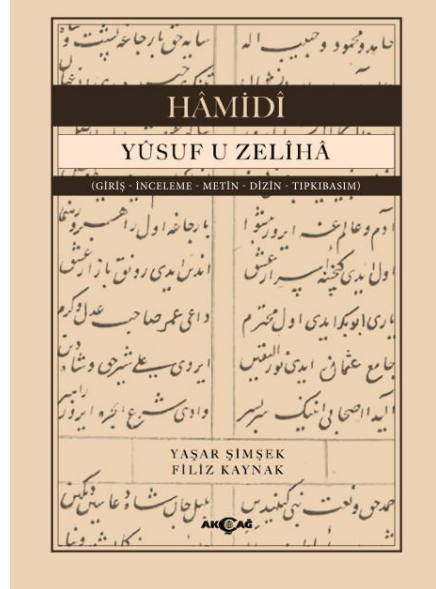
Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2025 / 2: 171-175.

Şimşek, Yaşar – Kaynak, Filiz (2024). Hâmidî Yûsuf u Zelîhâ (Giriş–İnceleme–Metin–Dizin–Tıpkıbasım). Ankara: Akçağ Yayınları. ISBN 978-605-342-806-0.

Elif BOZKURT*

1.Giriş

İncelemesi yapılan eserin yazarlarından olan Prof. Dr. Yaşar Şimşek lisans eğitimini Muğla Üniversitesinde tamamlayarak yüksek lisans eğitimini Ondokuz Mayıs Üniversitesinde “Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme-i Kebîr (76. cilt) Giriş, Ses Bilgisi, Tenkitli Metin, Sözlük” başlıklı teziyle tamamlamıştır. Kırıkkale Üniversitesi’nde “Eski Anadolu Türkçesi Satırası Kur’an Tercümesi (Topkapı Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin)” teziyle doktorasını tamamlamıştır. Şimşek araştırmalarını Karahanlı, Harezmi, Çağatay ve Eski Anadolu Türkçesi başta olmak üzere tarihî Türk dili dönemleri üzerine metin neşri, dil incelemeleri üzerine yöneltmiştir. Tarihî metinlerin fonetik, morfolojik ve semantik özelliklerini ayrıntılı biçimlerde çalışmış olan Şimşek, 2018’den bu yana Giresun Üniversitesinde akademik faaliyetlerini sürdürmektedir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Eskişehir (Türkiye) E-posta: elif_bozkurt2698@hotmail.com / ORCID: 0009-0006-1279-193X.

Eserin bir diğer yazarı olan Filiz Kaynak ise Giresun Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi olarak araştırmalarına devam etmektedir. Yüksek Lisans eğitimini de doktora çalışmalarını sürdürmekte olduğu Giresun Üniversitesinde “Fırdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme-i Kebîr (32. cilt) Giriş, Tenkitli Metin, Dizin” başlıklı teziyle tamamlamıştır. Akademik çalışmaları Eski Türk Dili ve lehçeleri üzerine yoğunlaşan Kaynak, özellikle Harezmi Türkçesi ve Çağatay Türkçesi alanlarında çalışmalarına devam etmektedir. Şimşek ile yürüttüğü ortak çalışmalarda metin neşri ve dil incelemeleri bağlamı üzerinedir.

Yûsuf u Zelihâ ya da daha çok bilinen adıyla Yusuf ile Züleyha kıssası Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında oldukça sık işlenen anlatılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıssanın ilk kaynağının Tevrat olduğu ifade edilmektedir. Kuran'da ise “*ahsenü'l-kasas*” (kıssaların en güzeli) şeklinde nitelenmektedir. Kıssa, güzelliği ile bilinen Yusuf'un babası tarafından çok sevilmesiyle kardeşleri arasında kıskanılmasıyla başlamaktadır. Kardeşleri kıskançlıklarını engelleyemedikleri için Yusuf'u bir kuyuya atmaya karar verirler. Kuyuya atılan Yusuf bir kervan tarafından kurtarılıp Mısır'a köle pazarında satılmaya götürülür. Pazarda, Mısır Azizi tarafından satın alındıktan sonra saraya götürülen Yusuf, burada seneler geçtikçe Mısır Azizinin eşi olan Zeliha tarafından da sevmeye başlar. Ancak bu sevgi zamanla tehlikeli bir aşka dönüşür ve bu Yusuf'un zindana atılmasına sebep olacak olayların başlangıcı olur. Zeliha, karşılığını bulmadığı aşkın acısı ile Yusuf'a iftira atar ve zindana attırır. Zindandan Allah'a olan teslimiyeti ile kurtulan Yusuf, kıssanın sonunda Mısır'a yönetici olur. Bu esnada ise, Zeliha'nın yıllar süren aşkı vuslata dönüşür. Zeliha dünyevî aşktan ilahî aşka yönelerek manevî bir teslimiyet ile yıllar sonra Yusuf'a kavuşur. Kıssa, aslında sabır, ilâhî adalet, affedicilik ve Allah'a teslimiyet temaları etrafında kurulmuştur.

Kıssa, Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren farklı dönemlerde farklı şairler tarafından tekrar tekrar işlenmiş ve geniş bir literatür meydana getirmiştir. Türk dili açısından aynı anlatı üzerinde değişen biçim, söz ve dil özelliklerinin incelenmesine imkân sağlamaktadır.

İncelemesi yapılan eser, Çağatay sahasında yazılan ilk Yûsuf u Zelihâ mesnevisi olarak kabul edilmektedir. 1470 tarihinde yazılan eser Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Paris Bibliotheque Nationale' deki Türkçe yazma eserler kataloğunu hazırlayan Blochet (1933), eserin nüshasını inceleyerek metindeki bir ibareyi hatalı yorumlamış ve eseri Ali Şîr Nevâî'ye atfetmiştir. Eserin Berlin nüshasını inceleyen Pertsch (1889) ise, metin içerisinde müellifin Ali Şîr Nevâî olduğuna dair bir malumat bulunmaması sebebiyle Baykara döneminde yaşamış olan başka bir şaire ait olduğunu belirtmiştir. Baykara'ya ithaf edilen mesnevinin Taşkent nüshasını tanıtan Fıtrat(1928) ise Özbek Edebiyatı Numuneleri isimli çalışmasında müellifini “Dur Beg” olarak belirlemiş ancak daha sonra Halide Dolu (1954) tarafından Fıtrat'ın İstanbul, Paris ve Taşkent nüshalarına dair aktardığı bilgilerle metin örneklerini karşılaştırdığında, Taşkent nüshasında müellif adının geçtiği “*der silk-i nazm*” ifadesinin Fıtrat ya da müstensih tarafından yanlışlıkla “*Dur Beg nazm*” olarak okunduğunu belirtmiş ancak diğer nüshalar incelendiğinde böyle bir şair olduğuna dair herhangi bir ibare görülmediğini de eklemiştir. Korkmaz (1968), Berlin nüshasında müellifin Ahmedî/ Ahmed ismiyle açık bir şekilde yer aldığını ifade etmektedir. “Bütün bu açıklamalardan sonra ... mesnevinin H.906/ M.1501-1502

yılında ölmüş olan Kutbü'd-dîn Ahmed Cam Jendebil'e ait olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır" (Korkmaz, 1968:17). Bu değerlendirmeler ışığında müellif hakkında temelde iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki Halide Dolu'nun, metindeki ifadelerle dayanarak müellifin isminin 'Hâmidî' olduğu görüşü ve diğeri ise Zeynep Korkmaz'ın, eserin 'Kutbü'd-dîn Ahmed Cam Jendebil' e ait olduğu yönündeki görüşüdür. Eser hakkındaki müellif tartışmalarına rağmen, eserin Çağatay sahasında yazılan ilk Yûsuf u Zelîhâ mesnevisi olması eseri, edebiyat ve dil tarihinde önemli bir yere getirmektedir.

2.Eser Bölümleri

2.1.Önsöz

Eserin ilk kısmı olan bu kısmında Yûsuf u Zelîhâ mesnevisinin sade bir açıklamasına yer verilmektedir. Mesnevi hakkında yapılmış olan farklı akademik çalışmalara değinilerek eserin metodolojisinden bahsedilmektedir.

2.2.Giriş

Bu bölümde (s.1-17) yer alan ilk alt başlık 'Eserin Adı ve Yazılış Amacı' dır. Eserin kayıt bilgileri, yazım özelliklerine ve yazılış sürecinde yaşanan olaylara değinilmektedir. Eserin yazılış amacı ise şairin ifade ettiği şekliyle: 'Bar idi köñülde burundın bu 'azm//Kim anı Türki tilike úlsa naôm'¹ verilmektedir.² Hâmidî, ilgili kısımda etkilendiği müellifin veya eserin adından bahsetmek yerine sadece tercüme olduğunu belirtmektedir. Bu durum da asıl eserin, yazarı ve isminin bilinmesini engellemektedir. İkinci alt başlık ise 'Eserin Yazarı' dır. Şimşek ve Kaynak bu kısımda, çalışmalarının esas kaynağı olan Topkapı nüshasında müellifin açık bir şekilde Hâmidî ismiyle geçtiği belirttikten sonra eserin müellifi hakkındaki fikir ayrılıklarına değinmektedirler. Bu kısımda fikirlerin tanıklanarak verilmesi okuyucu açısından sağlam bir zemin oluşturmaktadır. Giriş bölümünün üçüncü alt başlığı 'Eserin yazılış tarihi ve İthaf edildiği kişi' şeklindedir. Eserin ithaf edildiği kişi için ise eserin içerisinde yer alan 'Pâdişâh-ı İslâm Medh-i Hâledehu Mülkehu' başlıklı bölümde Belh şehrini fethederek eski görkemli günlerine döndüren Hüseyin Baykara'ya övgülerde bulunmaktadır. 'Eserin konusu' ise dördüncü alt başlık olarak verilmektedir. Bu kısımda ayrıca Kur'an ve Tevrat arasındaki anlatı farklılıklarına işaret edilerek daha önce Yusuf ve Zeliha mesnevisi yazan önemli isimlerine değinilmektedir. Bu başlık eserin bölümlerinden bahsedilerek sonlandırılmaktadır. Bu bölümde yer almakta olan bir diğer başlık ise 'Eserin nüshaları' adını taşımaktadır. Eserin nüshaları olan Topkapı nüshası, Berlin nüshası, Paris nüshası ve Taşkent nüshaları hakkında bilgilere yer verilmiş, her nüsha için yapılan çalışmalara atıflar verilerek okuyucuya yön gösterilmiştir. Giriş bölümünün son alt başlığı 'Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar' adını taşımaktadır. Bu kısımda maddeler halinde akademik bir kaynakça verilerek her bir maddenin altında çalışmalar açıklanmaktadır.

2.3.İnceleme

Bu bölümde (s.21-54) 'Yazım özellikleri', 'Ses bilgisi' ve 'Şekil bilgisi' olmak üzere üç başlık yer almaktadır. Başlıklar mesnevinin içerisinde örneklerle

¹ "Onu Türkçeye nazım olarak çevirme isteği evvelden beri bende var".

² Yaşar Şimşek – Filiz Kaynak, Hâmidî Yûsuf u Zelîhâ, Ankara: Akçağ Yayınları, 2024, s. 2.

zenginleştirilmiştir. Yazım özellikleri kısmında ünlülerin ve ünsüzlerin yazımı hakkında bilgi verildikten sonra ses bilgisi kısmında ünlü değişimleri, ünlü düşmesi, ünlü uyumu, ünsüz değişimleri ve ünsüz düşmelerine değinilmekte, sonrasında ise şekil bilgisi kısmında verilen morfolojik bilgiler ile bölüm sonlanmaktadır.

2.4. Metin

Metin (s.55- 238), Çağatay Türkçesi dil özelliklerini açıkça ortaya koymaktadır. Sunulan 2529 beyitlik kısım, transkribe olarak verilmiş, bu da okuyucunun eserin dil yapısına doğrudan tanık olmasına imkân sağlamaktadır. Metnin neşrinde, temel kaynak olarak Topkapı nüshası kullanılmaktadır.

2.5.Dizin ve Kaynakça

Dizin bölümünde (s.239-402) yer alan kelimeler, eser içerisindeki örneklerle birlikte verilmektedir. Dizinde ayrıca ‘Özel Adlar Dizini’ bölümü bulunmaktadır. Kaynakça kısmı (s. 403-404) dizinden sonra bu bölümde yer almaktadır.

2.6.Tıpkıbasım

Eserde tıpkıbasım olarak çalışmaya kaynak olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Kitaplığında 832 numaraya kayıtlı olan nüsha verilmektedir. Çalışmanın bu bölümü sayesinde araştırmacılar, metnin yapısal özelliklerini gözlemleyerek dil çalışmalarında ve metin neşri bağlamında güncel bir kaynağa erişim sağlayabilmektedir

3.Sonuç

Yûsuf u Zelihâ mesnevisi edebiyat tarihinin en sık kaleme alınan yazmalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yûsuf ve Zelihâ’nın romantik mesnevisi, tarih boyunca sözlü ve yazılı geleneğin temel yapı taşlarından biri hâline gelmiştir. Çağatay sahasında ilk yazılan Yûsuf u Zelihâ mesnevisi dikkate değer bir metindir. Eserin müellifi noktasındaki farklı görüşlerin çalışmada yer alması eserin farklı dönemlerde farklı şairler tarafından kaleme alındığını kanıtlar niteliktedir. Çalışmada yer alan giriş, inceleme, dizin ve tıpkıbasım bölümleri; metnin fonetik, morfolojik ve semantik özellikleri bakımından alan araştırmacıları açısından güvenilir bir kaynaktır. Çalışma içerisinde yer alan tıpkıbasım ve metin kısımları literatürde yeni çalışmalara olanak sağlamaktadır.

Çalışmanın genel niteliğinin yüksek olmasıyla birlikte, belirli açılardan daha ayrıntılı yaklaşımlarla zenginleştirilebileceği görülmektedir. Öncelikle, nüsha farklılıklarının ele alınış şekli, çalışmanın metin merkezli yaklaşımına uygun olsa da bu farklı nüshaların daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, metnin tarihî arka planının ortaya konulmasını ve nüshalar arasındaki dil ve şekil özelliklerinin sistemli bir şekilde karşılaştırılmasına olanak sunabilirdi. Çalışma içerisinde, bazı noktalarda dipnot kullanımının sınırlı kalması metinde bazı boşluklara sebep olmaktadır. Daha fazla dipnot kullanımı araştırmacıların yönlendirilmesi açısından faydalı olabilirdi.

Bununla birlikte, eserin metodolojik yaklaşımında, klasik gramer düzeninin korunmuş olması doğru bir yaklaşımdır. Metin içerisinde yer almayan şekil özelliklerinin kısaca ifade edilmesi, bu özelliklerin eserde yer almadığının açıkça belirtilmesi ve gereksiz uzatmalardan kaçınılması eseri kaynak edinecek olan diğer araştırmacılar için de yön göstericidir. Bu durum da çalışmanın bütünsel duruşuna metodolojik açıdan olumlu bir değer katmaktadır.

Sonuç olarak çalışmada tespit edilen geliştirilmeye açık noktalar, akademik niteliği gölgeleyen unsurlardan ziyade araştırmacıların tercih ettiği yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın metin bölümünde verilen dipnotların haricinde giriş ve inceleme kısmında daha fazla dipnot kullanımı eserin derinliğini daha da arttıracak nitelikte olacaktır. Ancak eser içerisindeki klasik gramer işleyişi metodolojik açıdan güçlü bir tercihtir. Bu durum, eserin genel tutarlılığına ve metin analizi odaklı yaklaşımına katkı sağlamaktadır. Bu çalışma, metnin dilsel ve biçimsel özellikleri ile sınırlı kalmayarak aynı zamanda Eski Türk Dili araştırmalarında önemli noktalara temas eden metin, bu alanda yapılacak çalışmalara referans sağlamaktadır. Bu noktalar ekseninde incelemesini yaptığımız Hâmidî' nin Yûsuf u Zelîhâ çalışması, literatürde oldukça önemli bir katkı sağlayacağı aşîkâr bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma sebebiyle yazarları tebrik eder; eserin, Türk dili araştırmaları ile ilgilenen araştırmacılara ve alanda yapılacak yeni çalışmalara faydalı olmasını temenni ederiz.

Kaynakça

- Dolu, H. (1953). Sultan Hüseyin baykara adına yazılmış Çağatayca manzum bir yusuf hikâyesi. *Journal of Turkish Language and Literature*. 5(5), 52-58.
- Koca, S. (t.y.). *Yûsuf u Züleyhâ (Hâmidî)*. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-u-zuleyha-hamidi>
- Korkmaz, Z. (1968). *Hüseyin Baykara adına yazılmış Çağatayca Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin tanınmayan bir yazması ve eserin yazarı*. *Türkoloji Dergisi*. 3(1), 7-48.
- Şimşek, Y., Kaynak, F. (2024). *Hâmidî Yûsuf u Zelîhâ (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, A. (t.y.). *Yûsuf u Züleyhâ (Hamdî)*. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-u-zuleyha-hamdi>

